

PROVET I LIVSÅSKÅDNINGSKUNSKAP 24.3.2017 BESKRIVNING AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens särdrag, innehåll och poängsättningar som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

Livsåskådningskunskap som läroämne vilar på en tvärvetenskaplig grund, och provet i livsåskådningskunskap inkluderar därför infallsvinklar från flera olika vetenskaper. I livsåskådningskunskapen ses människorna som naturliga, medvetna och kulturella aktörer som skapar och reproducerar betydelser i inbördes växelverkan. Olika livsåskådningar och mänskliga handlingssätt ska ses som resultatet av en interaktion mellan individer, sammanslutningar och traditioner. Livsåskådningskunskapen bygger på en människosyn som betonar människornas möjlighet att leva fria och jämlika, aktiva och målmedvetna.

Livsåskådningskunskapen ska genom reflektion och samtal öka de studerandes allmänbildning beträffande kultur och olika livsåskådningar. Samtidigt utvecklas deras praktiska omdöme och känsla för situationen, deras etiska färdigheter och tolerans samt deras förmåga att diskutera, lyssna och uttrycka sig. En säkrare förmåga att se och bedöma olika livsåskådningar utgör nyckeln till ett gott liv både individuellt och socialt, och detta avspeglas i provet i livsåskådningskunskap.

I provet i livsåskådningskunskap betonas examinandens färdigheter att

- bygga upp sin identitet och livsåskådning
- bredda sin kunskap om olika livsåskådningar och sin kulturella allmänbildning
- utveckla sitt omdöme och sin kritiska förmåga
- tillägna sig principerna för mänskliga rättigheter, en positiv kulturell mångfald, samhällelig och global rättvisa och hållbar utveckling.

I provet i livsåskådningskunskap bedöms förutom hur examinanderna tillägnat sig faktakunskaper och hur deras förmåga att förstå livsåskådningsfrågor har utvecklats även deras förmåga att behandla och uttrycka sig om livsåskådningsfrågor på ett mångsidigt, skickligt och kreativt sätt. Livsåskådningsfrågor är ofta personliga, men basen för reflektioner kring dem utgörs av de intellektuella dygdena: kritiskt tänkande, intellektuell ärlighet, konsekvens, entydighet och systematik.

Svaren i provet i livsåskådningskunskap kan bedömas enligt den så kallade SOLO-modellen (Structure of the Observed Learning Outcome). Enligt den delas svaren in i fem olika kategorier.

Det svagaste svaret ligger på en prestrukturell nivå. Frågan har missförstått eller svaret innehåller knappt några faktauppgifter alls. På denna nivå finns det tre typer av svar: svaret är irrelevant med tanke på frågan, examinanden upprepar endast det som redan sagts i frågan, eller examinanden presenterar ett lösryckt påstående eller en kommentar.

I ett unistrukturerat svar finns en enda relevant synpunkt eller ett exempel. Stoffet i svaret är dock i övrigt slumpartat och svaret saknar en disponerad struktur. Det exempel som presenterats i svaret gestaltas inte trovärdigt som en del av helheten.

I svar på den multistrukturerade nivån anges flera relevanta synpunkter, men examinanden lyckas inte koppla ihop dem till en helhet och svaret är därför katalogartat. De exempel som nämns öppnar inga generella perspektiv.

I ett avvägt svar har relevanta synpunkter för frågan relaterats till varandra på ett konsekvent och förnuftigt sätt. Svaret utgör en koherent helhet, som förklarar frågans problemställning. Exempelen öppnar olika perspektiv på frågan och de olika synvinklarna jämförs med varandra.

I en utvecklad disposition presenteras det relevanta materialet på ett avvägt sätt. Begreppen och motiveringarna utgör en konsekvent helhet, som besvarar de frågor som hänför sig till uppgiften och diskuterar alternativa sätt att närma sig dem. Exempelen uttrycker och fördjupar olika synpunkter. Sålunda framkommer de individuella och sociala synvinklar som har att göra med individens livsstil och livserfarenhet.

Uppgift 1

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Ett gott liv (LK1), särskilt punkten "utformningen av identiteten under människans levnadslopp och etiska avgöranden i olika livsskeden".

Uppgiften behandlar livet som så kallad kändis. Materialet består av ett resultat i den nationella ungdomsenkäten presenterat av Yle om ungdomars vilja att leva i offentligheten. Eftersom examinanden är en finländsk ungdom är hans egna önskemål och synpunkter en god utgångspunkt för bedömningen. Analysen av vad som får en ung människa att vilja bli kändis kan kompletteras med en ståndpunkt till om 50 000 unga som vill få publicitet för publicitetens skull är mycket eller lite.

I det offentliga samtalet förekommer ofta kritiska synpunkter på både vissa personer i offentligheten och ungas längtan efter publicitet. Det här gäller i synnerhet situationer, där publiciteten inte är en följd av egna prestationer som varit oberoende av offentligheten. Man kan dock se vissa positiva verkningar av ett liv i offentligheten, till exempel i fråga om popularitet eller arbetsmöjligheter. Med tanke på att eftersträva ett gott liv förefaller en diffus och okritisk publicitetshunger dock som problematisk. I uppgiften eller i materialet redogörs inte för vad publicitet egentligen är. I sin analys av detta bör examinanden upptäcka den väsentliga skillnaden, som i materialet ingår som en vink om att man ska ha uppnått något själv, mellan å ena sidan ett kortvarigt kändisskap till exempel till följd av ett reality-tv-program och å andra sidan en yrkesmässig och långvarig publicitet när det gäller till exempel om musik- eller idrottsstjärnor och politiker.

a)

Den egna infallsvinkeln kan vara framträdande i bedömningen. Det väsentliga är att analysera om särskilt ungdomar tilltalas av offentlighet, och i så fall varför.

I ett 1-poängssvar presenterar examinanden en meningsfull infallsvinkel på vilka motiv unga har för att få publicitet.

I ett berömligt svar förmår examinanden på ett mångsidigt sätt analysera olika motiv för att nå publicitet och sätt att vara i offentligheten.

b)

Här är det befogat att redogöra för vad ett gott liv består av och hur publicitet påverkar människans möjligheter till det.

I ett 1-poängssvar kan examinanden bedöma publicitetens betydelse ur någon synvinkel, ur vilken hen själv har gestaltat innehållet i ett gott liv.

I ett berömligt svar förmår examinanden i sitt resonemang på ett följdriktigt sätt kombinera en klart framställd syn på både ett gott liv och publicitet; i typiska fall förenat med en analys av materialet.

Uppgift 2

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Världsbilden (LK2), särskilt punkten "begreppen världsåskådning och livsåskådning".

Det begrepp för världsåskådning som används i undervisningen av åskådningsämnen härrör från professor emeritus i filosofi Ilkka Niiniluoto. Enligt det består världsåskådningen av tre delar: världsbild, etik samt någon form av kunskapsteoretisk beskrivning av åskådningens ursprung. Samtidigt är världsåskådning ett delvis vardagsspråkligt begrepp, och inte ens i all filosofisk diskussion om ämnet används Niiniluotos definition, särskilt inte i internationella sammanhang. Därför kan examinanden i princip benämna delarna också på andra sätt. I sådana fall är det väsentligt att världsåskådningsbegreppet är koherent och till sitt betydelseinnehåll motsvarar Niiniluotos begrepp, även om delarna kan vara andra.

a)

Man kan få en poäng för var och en av världsåskådningens tre delar. Detta är dock ett svar i essäform, som förutsätter beskrivning. Om världsbilden kan man till exempel säga att den är en uppfattning av verkligheten som omfattar en bild av naturen (och eventuellt det övernaturliga) och människan, samhället samt om en själv ("det som finns"). På motsvarande sätt kan man i anslutning till etiken ta upp värden och normer ("det som borde vara") och i den kunskapsteoretiska genomgången nämna varifrån och hur åskådningen har anammats.

b)

I undervisningen i livsåskådningskunskap syftar världsåskådning på allmänt kända åskådningar, som till sin begreppsliga nivå dock kan vara mycket varierande ("en vetenskaplig världsåskådning" / "Wienkretsens världsåskådning" eller "en religiös världsåskådning" / "den gammallaestadianska världsåskådningen"). En livsåskådning är vars och ens personligt valda åskådning och behöver inte motsvara någon viss, enskild världsåskådning.

Examinanden jämför i princip sin egen livsåskådning med en valfri världsåskådning med avseende på de tre delar som redogjorts för i moment a). Världsbilden kan avvika från den jämförda åskådningen till exempel i fråga om uppfattningen av det övernaturliga eller om samhället, etiken kan avvika i fråga om normativa anvisningar, etikens karaktär eller betydelse och kunskapsteorin kan avvika till exempel i fråga om huruvida den bygger på någon auktoritet, såsom en helig bok, eller inte, och hur benägen den är att förändras.

I ett 1-poängssvar beskriver examinandens på ett igenkännbart sätt någon världsåskådning och anger några synpunkter på relationen mellan den och den egna livsåskådningen.

I ett svar värt 2–3 poäng ger examinandens en klar redogörelse för någon världsåskådning och delar upp den i delar och jämför varje del med sin egen livsåskådning.

Uppgift 3

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till avsnittet "olika former av demokrati" i kursen Individ och samhället (LK3). Demokratin har sitt ursprung i antikens Grekland och betyder ordagrant folkvälde.

a)

Det finns många olika former av demokrati. Skillnaderna kan grunda sig på modellen för hur demokrati utövas eller på vad som de facto eftersträvas i demokrati. I samband med demokrati talar man ofta om representativ, det vill säga indirekt demokrati och om direkt demokrati. När det gäller moderna, stora och komplicerade samhällen har representativ demokrati setts nästan som en självklarhet. En representativ demokrati riskerar att sluta i en minimalistisk variant av demokrati, där medborgarna i princip bara röstar. Med tanke på demokratins grundidé är detta problematiskt, för att det också lätt leder till en s.k. elitdemokrati, där skötseln av de gemensamma eller offentliga ärendena (lat. res publica) krymper till en angelägenhet för en liten elit. I den demokratiform som kallas republikansk ses däremot de demokratiska dygderna som viktiga värden, liksom det att alla har hand om de gemensamma angelägenheterna.

I en elitdemokrati inskränks folkets roll till att välja vilken elit den ger makten. Då handlar det också om en s.k. aggregativ demokrati, det vill säga "additionsdemokrati", där man handlar som majoriteten vill. Demokratiformer som avviker från den ovan nämnda är så kallad deltagardemokrati (även förhandlingsdemokrati, samtalsdemokrati eller diskursiv demokrati), det vill säga deliberativ demokrati samt konfliktdemokrati (även mot-, konkurrens- eller protestdemokrati) det vill säga agonistisk demokrati.

I en deliberativ demokrati strävar man efter att diskutera ärenden öppet och offentligt. Då räknar man alltså inte bara ihop ståndpunkterna hos olika individer och grupper utan tänker att också det att bilda sig en ståndpunkt är en gemensam och offentlig angelägenhet. Härmed närmar sig den deliberativa demokratin den socialistiska demokratin som betonar gemenskaper och gemensamt ägande. Den socialistiska demokratin kan i sin tur jämföras med den liberalistiska demokratin, som betonar individen och ligger nära den representativa demokratin som behandlades ovan.

Den deliberativa demokratin kräver gemensam diskussion och är därför till sin karaktär direkt demokrati. Detta är besvärligt i stora och komplicerade samhällen. Exempelvis många socialistiska stater som kallats demokratiska utövade de facto inte alls demokrati. Direkt (liberalistisk) demokrati, där medborgarna har möjlighet att påverka saker direkt utan mellanhänder, är möjlig också i stora samhällen. I praktiken betyder det dock någon form av additionsdemokrati till exempel i direkta folkomröstningar eller medborgarinitiativ som samlat ett tillräckligt stort stöd.

I alla dessa former av demokrati finns det grupper som utesluts från beslutsfattandet. I typiska fall omfattar den statliga demokratin inte barn och unga under 18 år. I dagens politiska samtal, som domineras av ekonomin och är allt mer mångkulturell, har betydelsen av olika former av agonistiska demokratier och motdemokrati blivit mer framträdande. Deras idé är att föra fram de uteslängdas synpunkter och betona att det i en demokrati inte alltid går att nå den enhällighet som till exempel deliberalisterna önskar. Det som gör detta till demokrati i jämförelse med andra former för politisk verksamhet är att meningsskiljaktigheter tas till gemensamt betraktande.

I ett 2-poängssvar kan examinanden på ett igenkännbart sätt särskilja mellan minst två former av demokrati.

I ett svar värt 3–4 poäng behandlar examinanden minst två former av demokrati på ett mångsidigt sätt. Det räknas som en förtjänst att presentera flera demokratiformer samt analysera olika kriterier som skiljer dem åt.

b)

I fallet med gymnasiets studerandekår handlar det inte bara om hur balansen mellan direkt och representativ demokrati ska organiseras i kåren. Även om det skulle gälla bara fjärde eller femte årets gymnasiestuderande eller utbytesstudenter är det förtjänstfullt att i svaret behandla gemensam diskussion och åsiktsbildning, mekanismer för kollektiv utestängning och i synnerhet de demokratiska dygderna.

I ett 1-poängssvar tar examinanden ställning till de olika demokratiformernas lämplighet för verksamheten i ett gymnasiums studerandekår.

I ett 2-poängssvar diskuterar examinanden följdriktigt de olika demokratiformernas lämplighet för verksamheten i ett gymnasiums studerandekår. Som förtjänster räknas till exempel behandlingen av flera former av demokrati samt en analys av studerandekårens verksamhetsformer och mål.

Uppgift 4

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Det kulturella arvet och identiteten (LK4), särskilt punkten "etnisk och kulturell mångfald i Finland och i världen".

Minoriteter kan särskiljas på många olika grunder. De vanligaste klassificeringsgrunderna rör språk, religion, etnisk härkomst, funktionsnedsättning eller sexuell läggning. I en finländsk kontext har man av tradition gjort skillnad på s.k. gamla och nya minoriteter. De först nämnda har levt i Finland i flera decennier. Hit hör svensktalande, samer, romer, judar, tatarer, karelare samt s.k. gammalryssar. De nya minoriteterna har uppkommit till följd av invandring då Finland under 1980-talet övergick från utvandringsland till ett land som tar emot invandrare.

Personer som hör till ett lands minoritet är i allmänhet medborgare i landet i fråga. I Finland är de som hör till en minoritet följaktligen finska medborgare med en identitet och ett kulturarv som avviker från majoritetens. De som vistas i landet på grund av arbete, studier, asylprocess eller av andra skäl anses inte utgöra en minoritet, även om de kan tillhöra en.

a)

Det finns olika språkminoriteter i Finland. Svenska är det andra nationalspråket och det har garanterats samma rättigheter som majoritetsspråket finska. Grundlagen erkänner dessutom de samiska språken som ursprungsspråk, romani och teckenspråk samt "övriga språk". De viktigaste av dessa är karelska som 2009 slogs fast som ett språk som talats länge i Finland samt ryska, som är Finlands tredje vanligaste språk.

I Finland bildar de kristna som hör till den evangelisk-lutherska kyrkan den religiösa majoritetsbefolkningen. Finlands ortodoxa kyrka är den av minoriteterna som har en med lutherdomen jämförbar statlig specialstatus. Eftersom man i Finland betraktar kyrkor och andra registrerade religiösa föreningar som centrum för religion, behandlas religiösa grupper ofta utgående från medlemskap. Så här sker till exempel i skolans religionsundervisning. Sålunda kan inte bara andra slags kristna, såsom frikyrkliga, katoliker, adventister och anglikaner, utan också sådana lutheraner (och ortodoxa) som inte hör till huvudkyrkan höra till religiösa minoriteter. Den största minoriteten i fråga om åskådning är de religionslösa. Gruppen är ytterst heterogen och består inte enbart av människor som till sin ideologi är ateister, fritänkare och humanister. Av de andra religionerna är muslimerna den största minoritetsgruppen. Minoritetsgrupper som ligger nära kristendomen är Kristensamfundet, Jehovas vittnen och mormonerna (Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga). För religionsundervisningen i gymnasiet har det dessutom utarbetats en läroplan för bahá'í, buddhism och Krishnarerelsens religion. Alla religiösa minoriteter har inte officiellt getts en minoritetsställning. Så har det gått till exempel för wicca-rörelsen som representerar nyhedendom och nya naturreligioner.

Etniska minoriteter i Finland hänger ofta ihop med språkliga eller religiösa minoriteter. Till exempel vietnameser är vanligen en vietnamesiskspråkig och buddhistisk minoritet. I vissa fall kan det vara motiverat att understryka uttryckligen en minoritets etnicitet, även om dess medlemmar har språket eller till och med religionen gemensamt. Detta kan man tänka sig på olika grunder till exempel när det gäller samer, romer, judar, tatarer och kineser. Av de religiösa minoriteterna är särskilt muslimerna uppdelade i flera etniska undergrupper.

Till minoritetsgrupper med funktionsnedsättning av olika slag hör bland andra personer med CP-skada och andra rörelsehandikapp, syn- och hörselskadade samt krigsinvalidier. Kända könsminoriteter och sexuella minoriteter är homo-, bi-, trans- och asexuella.

I ett 1-poängssvar presenterar examinandan minst två minoriteter och beskriver vad som karakteriserar dem.

I ett berömligt svar presenterar examinandan minst tre minoriteter på ett mångsidigt och åskådligt sätt. Examinanden använder begreppet minoritet konsekvent och visar att hen förstår principerna för klassificeringen av minoriteter.

b)

Lagstiftningen har tagit hänsyn till minoriteter på olika sätt. Utgångspunkten är de av Finland antagna internationella konventionerna och förklaringarna om de mänskliga rättigheterna och om minoriteter samt Finlands grundlag, där § 17 tryggar alla en rätt till sitt eget språk och sin egen kultur. Med tanke på att trygga minoritetsmedlemmars rättigheter är det väsentligt att fråga i vilken mån man avser medlemmarnas rätt att som individer trygga sin identitet, sitt språk och i sin kultur, och i vilken mån det handlar om rättigheter som tilldelats minoriteten som grupp. De senare rättigheterna kan äventyra ställningen för minoriteter inom minoriteterna.

Minoriteternas rättigheter är inte till alla delar tryggade på samma nivå. Bland de språkliga minoriteterna innehar de svenskspråkiga den starkaste positionen, då deras modersmål är det andra officiella språket i Finland och därför har samma rättigheter som majoritetsbefolkningen. De andra språkminoriteterna har inte en lika god ställning. Situationen är näst bäst för de samiskspråkiga i sitt hembygdsområde. Där ska till exempel undervisningen av samiska elever enligt lagen om grundläggande utbildning huvudsakligen ske på samiska. Hörselskadade ska vid behov få teckenspråkig undervisning. Undervisning kan också ges på romani. Kommunerna kan dock organisera tjänster enligt behovsprövning. I sådana fall är tillgången till och kvaliteten på tjänsterna beroende till exempel av den ekonomiska situationen i kommunen.

Den lutherska och den ortodoxa kyrkan har en lagstadgad särställning. I motsats till andra religiösa samfund har de till exempel rätt till skatteuppbörd. Alla trossamfund har vissa rättigheter, oavsett om de är minoriteter eller inte. Olika religiösa grupper har till exempel under vissa villkor rätt till egen religionsundervisning och en läroplan har gjorts upp för 13 olika religiösa grupper. På motsvarande sätt har de religionslösa rätt till undervisning i livsåskådningskunskap. I praktiken finns det dock anmärkningsvärda skillnader i undervisningen av religioner och livsåskådningskunskap till exempel i fråga om utbudet av läromedel och i hur många former av undervisning som erbjuds inom en viss religion.

I en del minoritetsgrupper kan medlemmarna vara berättigade till olika förmåner som betalas ut av FPA. Detta gäller särskilt grupper med funktionsnedsättning, som också kan få rabatter på olika privat eller offentligt producerade tjänster.

Examinanden behöver inte behandla minoriteter eller minoritetstyper väldigt ingående. Uppgiftsbeskrivningen anknyter på ett naturligt sätt till frågan om minoriteterna är likvärdiga sinsemellan med avseende på deras rättigheter.

I ett 1-poängssvar bedömer examinanden hur man strävat efter att trygga rättigheterna. Examinanden behandlar saken följdriktigt och principiellt eller beaktar minst två olika minoriteter.

I ett berömligt svar gör examinanden en mångsidig bedömning av hur olika minoriteters rättigheter har tryggats. Examinanden tar upp lagstiftning på området och visar att hen är insatt i olika specialvillkor som rör minoriteters rättigheter.

Uppgift 5

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kurserna Olika sätt att förklara världen i livsåskådningstraditionen (LK5) och Det kulturella arvet och identiteten (LK4). Relevanta punkter i den förra är "mytiska förklaringar om världen förr och nu", "religionens och religiositetens väsen" och "humanismen och kristendomen som grundläggande ideologiska strömningar i västerlandet". I den senare kursen hör uppgiften samman med punkten "finländska och europeiska kulturdrag och deras betydelse i dag".

Den finländska högtidstraditionen blir allt världsligare. Till exempel julen och i synnerhet midsommaren, som infaller vid vinter- och sommarsolstånd och reglerar den årliga högtidsrytmen, är rätt tydligt världsliga festligheter. Bägge är dock förknippade med ett kristligt innehåll. Särskilt julen har i Finland setts som rentav den viktigaste kristna högtiden, men vid denna tidpunkt inföll en viktig årlig festlighet redan innan den kristna julen fogades till den på 300-talet. I dag är julens innehåll kommersialiserat med till exempel julgubbar och julklappar. Bibels texter ger inte heller stöd för att julen infaller kring vintersolståndet.

Trots att även påskan sammanfaller med det traditionella vårfirandet handlar den om något annat ur kristet perspektiv. Kristendomens kärnberättelse är Jesus försoningsverk genom hans död på korset och uppståndelse. I så gott som alla kulturer firar man märkesdagar som hänger samman med årets gång, såsom sommar- och vintersolstånd och vår- och höstdagjämningar. I många religioner förekommer berättelser om gudars födelse. Det är betydligt mer sällsynt att en gud offerar sig, skändas, dör och uppstår. I påskberättelsen handlar det om kärnan i kristendomen.

a)

Jesus var jude, och den kristna påskens händelser infaller vid judarnas påsk som de firar till minnet av befrielsen från Egypten. Även en del av dagens påsktraditioner, att äta lamm till exempel, är ett arv från judendomen. Enligt Matteus, Markus och Lukas texter (evangelier) i Nya testamentet ägde påskens centrala händelser rum kring den judiska påskhögtiden. Högtiden firades under sabbaten, som är lördag. Dagen innan, på den kristna långfredagen, korsfästes Jesus och dog. Dagen efter sabbaten, på påsksöndagen, uppstod Jesus från de döda.

Det finns också andra särskilda dagar i den kristna påskberättelsen. På palmsöndagen red Jesus in i Jerusalem på ett åsneförl medan folkmassorna hurrade. På skärtorsdagen åt Jesus en judisk påskmåltid med sina lärjungar och instiftade det andra av de lutherska sakramenten, det vill säga heliga förrättningarna, nattvarden. På annandag påsk, på måndagen, uppenbarade sig Jesus för några av sina närmaste.

Tidsmässigt mer avlägsna händelser, som inte behöver ingå i svaret men som ändå har anknytning till påskberättelsen och flyttas med påsken, är Kristi himmelfärdsdag och pingsten. Enligt Nya testamentet befann sig Jesus i 40 dagar på jorden efter sin uppståndelse och upptogs därefter till himlen på Kristi himmelfärdsdag. Tio dagar efter det infaller i sin tur pingsten, då lärjungarna fylldes av helig ande.

I ett 1-poängssvar är examinanden medveten om att Jesus korsfästelse, död och uppståndelse utgör kärnan i påskberättelsen.

I ett berömligt svar kan examinanden följdriktigt beskriva den kristna påskens religiösa kärninnehåll och betydelsen av de flesta dagar som ingår i påskfirandet.

b)

Den finländska påsktraditionen baserar sig på kristendomen, även om den innehåller vissa hedniska element. För ortodoxa är påsken en speciellt betydelsefull högtid. I motsats till de flesta andra ortodoxa har de finländska ortodoxa sedan 1923 firat påsk samtidigt som lutheranerna. Det är vanligare bland de ortodoxa än bland lutheraner att till exempel fasta i drygt 40 dagar, lutheranerna har i praktiken oftast avstått från fastan.

Fastandet syns också i det världsliga påskfirandet i form av tunga traditionella rätter. Typiska påskläckheter är till exempel memma och pasha. På motsvarande sätt äter man tung mat som ärtsoppa och fastlagsbulle under fastlagen inför påskfastan. Trots att ägget är en förkristlig symbol för livet har också den kristna påskfastan gynnat påskäggstraditionen. Under fastan äts inga animaliska produkter och därför skulle man äta ordentligt av dem på påsken.

Vid sidan av mattraditionen hör det till dagens påsktraditioner att barnen risar med videkvistar. Detta är de facto en blandning av två olika seder. I den ortodoxa traditionen risade man på palmsöndagen för att önska välsignelse. I västra Finland hängde traditionen i sin tur samman med påskhäxorna, som var i farten i synnerhet på påskaftonen mellan långfredagen och påsken, då Jesus var död. Denna sed som hade sitt ursprung i häxor och fördrivningen av dem, har sedermera smält samman med den ortodoxa traditionen. Påskbrasorna var en annan, delvis förkristen sed som hade att göra med att jaga bort häxor. Genom att elda brasor ville man hålla de onda makterna borta, i synnerhet från boskapen. Brasor förekom också på en annan påskrelaterad högtidsdag: på Kristi himmelfärdsdag brände man så kallade pingsteldar.

Det vårliga, långa lediga veckoslutet har naturligtvis gett möjligheter till de mest skiftande traditioner. En aspekt av sekulariseringen var att riksdagen i december 2015 godkände en avreglering av affärernas öppettider. Under påsken 2016 fick affärerna följaktligen för första gången ha öppet i enlighet med handelsmännens önskemål.

Examinanden kan anta en motiverad ståndpunkt i enlighet med hens egen syn till förslaget från Fritänkarnas Förbund.

I ett 1-poängssvar anger examinanden vissa traditioner för påskfirandet och tar ställning till fritänkarnas förslag.

I ett berömligt svar kan examinanden på ett mångsidigt sätt beskriva flera aspekter av påskfirandet och lägga fram en följdriktigt motiverad ståndpunkt till fritänkarnas förslag.

Uppgift 6

I grunderna för läroplanen ansluter sig frågan till kursen Ett gott liv (LK1), särskilt punkterna "ett gott liv: människans grundläggande behov" samt "uppfattningar om dygder och laster förr och nu och deras samband med livsstilar och vanor".

I serien "Helmiä sioille" ("Pärlor för svin") som publicerats i tidningen Metro framställs människorna som passiva konsumenterna av modern teknologi och underhållning. De lever liksom domesticerade sällskapsdjur som bara väntar på godis. I påståendet ingår många slags aspekter på människosynen och den moderna livsstilen. Man kan försvara eller motsätta sig argumentet. Möjliga angreppssätt är till exempel att jämföra dagens sätt att leva med hur man levde förr, att analysera vilken livsstil som är naturlig för människan eller att bedöma verkningarna av dagens teknologi.

Seriestrippen samlar olika laddade förväntningar som anknyter till exempelvis hur människans biologiska djuriskhet förhåller sig till dagens kommersiella och teknologiska levnads-sätt. Det viktiga i svaret är att examinandena lyckas behandla materialet följdriktigt i sin argumentation. Diskussionen ska höja sig över enskilda situationer och händelser till en allmän nivå där examinandena analyserar människobilden.

I ett 3-poängssvar förstår examinandena i stora drag hur serien kan tolkas och kan foga samman den ståndpunkt som förs fram i serien med sina egna argument om människornas nuvarande sätt att leva.

I ett 5-poängssvar förmår examinandena följdriktigt och ur flera perspektiv diskutera varför människan framställs i detta ljus, och hen lyckas ange fungerande exempel som stöd för sin egen ståndpunkt.

Uppgift 7

I grunderna för läroplanen ansluter sig frågan till kursen Världsbilden (LK2), särskilt punkten "våra erfarenheters, vardagsuppfattningars och föreställningarnas uppkomst och tillförlitlighet". I beskrivningen av uppgiften syftar offentlig diskussion framförallt på politiska och moraliska diskussioner som traditionella massmedier rapporterar om. Diskussioner på sociala medier kan också tolkas som offentliga om alla har fri tillgång till dem.

I uppgiften ska examinandena ge ett exempel på en återvändsgränd i den offentliga diskussionen. Återvändsgränd används här som ett metaforiskt uttryck. I beskrivningen av uppgiften tolkas den utgående från Ville Lähdes verk som en "fastlåst motsättning" som ofta baserar sig på kontrahenternas ensidiga och ibland tillspetsade åsikter om komplicerade saker. Tanken är att diskussionen saknar förutsättningar att fortsätta på ett meningsfullt sätt i dylika situationer. Examinandena kan också framföra sin egen tolkning av återvändsgränd, förutsatt att den passar i sammanhanget och är motiverad. Utgående från citatet i uppgiften är en meningsfull tolkning av återvändsgränd att samtalsparternas åsikter saknar stöd i mer generella synsätt och kunskapen om världen. Då finns det inga allmänna kriterier för bedömning av åsikterna, de "helgas" och "gränsen mellan åsikter och kunskap suddas ut". Följaktligen förblir också de världsbilder som åsikterna uttrycker subjektiva eller trångsynta och ger ingen gemensam referensram för en förnuftsmässig dialog mellan olikänkade människor. Denna tolkning förklarar samtidigt hur man har hamnat i återvändsgränd.

Exempel på den senaste tidens politiska tvisteämnen är invandring, basinkomst och stimulans genom skuldsättning. Äldre men fortfarande aktuella ämnen är till exempel homosexualitet, tvångssvenska, "Den blomstertid nu kommer", torvupptagning, kärnkraft, utvecklingsbistånd, infanteriminor och Natomedlemskap. Till de traditionella moraliska tvisterna hör exempelvis abort och eutanasi. Examinanden kan välja vilken tvist som helst som har förekommit i den offentliga debatten. Det är väsentligt att i svaret förklara varför man hamnat i en återvändsgränd i konflikten i fråga. Det naturligaste sättet att förklara detta är att beskriva kontrahenternas åsikter och påvisa att det inte går att hitta en sådan gemensam världsbild bakom synsätten som krävs för en förnuftsmässig dialog. Det faller sig också naturligt att påpeka att många tvisteämnen är så komplicerade att ingen har en välinformerad uppfattning eller kännedom om alla omständigheter. Följaktligen har var och en oundvikligen en ofullständig världsbild och ingen har goda grunder att i denna typ av frågor bilda sig en stark åsikt för eller emot, i synnerhet inte en sådan där man inte vidkänner möjligheten att ha fel och inte tar hänsyn till argument som stöder den motsatta synen.

I ett 3-poängssvar ger examinandena ett exempel på en återvändsgränd i den offentliga diskussionen och ger en del träffande iakttagelser om orsakerna till återvändsgränderna och om kontrahenternas världsbilder.

I ett berömligt svar diskuterar examinandena på ett klart och mångsidigt sätt de orsaker som lett till återvändsgränderna. Examinanden visar att hen förstår att återvändsgränderna ofta bottnar i kontrahenternas olika världsbilder som de inte kan eller vill ifrågasätta.

Uppgift 8

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Olika sätt att förklara världen i livsåskådningstraditionen (LK5), till exempel punkten "religionens och religiositetens väsen" och "religionskritik". Uppgiften hör också samman med kursen Världsbilden (LK2) och dess punkt "omvälvningar och brytningar i den västerländska världsbilden" samt med avsnittet om religionsfrihet som en mänsklig rättighet i kursen Individ och samhället (LK3).

Att religionen måste förklaras vara en privat angelägenhet, som nämns i beskrivningen av uppgiften, bygger i Forssa-programmet på den marxistiska religionskritiken. Finlands arbetarpartis möte i Forssa i augusti 1903 är en av de stora händelserna i Finlands politiska historia. Arbetarrörelsen gick in för marxistisk socialism och partiet tog namnet Finlands socialdemokratiska parti. Det program som antogs vid mötet kan betecknas som det mest betydelsefulla politiska programmet i Finlands historia. Det innehöll de på den tiden ytterst radikala kraven på fria val, allmän och lika rösträtt, skolplikt, offentlig hälsovård, förbudslag mot alkohol, åtta timmars arbetsdag och förbud mot barnarbete samt religionsfrihet och en separation mellan stat och kyrka. Så gott som alla krav har blivit verklighet och vissa, såsom förbudslagen, har man redan avstått ifrån.

a)

Att religionen inte har förklarats som en privat angelägenhet i Finland är de facto en komplicerad fråga. Idén om religionen som privatsak sitter bättre i lutherdomen, som uppkom i den protestantiska reformationen, än i de flesta andra formerna av kristendom, för att inte tala om andra religioner, eftersom man i lutherdomen har avstått till exempel från prästernas teologiska särställning och man i den godkänner synsättet som härrör från Augustinus (354–430 e.v.t.) om att vägen till Gud ofta går via människans inre. Utanför de nordiska länderna har protestanterna i allmänhet accepterat tanken. I Norden har dock medlemskapet i kyrkan upplevts som viktigt och detta har i synnerhet i Finland lett till tanken att kyrkan är en nationell institution som även har en offentlig roll.

Att religionen är en privat angelägenhet betyder framförallt religionsfrihet. Religiösa samfund kan inte tvinga någon att bli medlem i dem. Staten och andra offentliga aktörer ska i sin tur se till att inte diskriminera någon på grund av religion. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har på 2000-talet intagit ståndpunkten att det hör till religionsfriheten att hålla sin religion som en privatsak i den mening att staten inte får tvinga någon att uppge sin åskådning. Detta är synnerligen motiverat, för om det utövas sådant tvång finns det i allmänhet också skäl att befara diskriminering.

Genom invandringen har det till Finland kommit allt fler sådana människor som har religiösa skäl att bestrida påståendet att religion är en privat angelägenhet. Religionsutövning är vanligen kollektivt och offentligt och den är svårt att förstå som privat. Det är alltså utan vidare acceptabelt att frivilligt föra fram sin religion eller religionslöshet. Kravet på att religionen ska hållas som en privat angelägenhet leder alltså till ett sådant krav på neutralitet från den offentliga maktens sida att den förpliktas att se till att ingen tvingas avslöja sin åskådning.

I ett 1-poängssvar kan examinanden specificera att påståendet hänger samman med religionsfrihet.

I ett svar värt 2–3 poäng kan examinanden analysera frågan både med tanke på den likvärdighet som hör till religionsfriheten och den offentliga maktens neutralitet samt med tanke på religionens karaktär och religionskritiken.

b)

Förklaringen av religionsfrihet, som nämns i beskrivningen av uppgiften, är det krav som har uppfyllts sämst i Forssa-programmet. Finska staten är religiöst neutral men den evangelisk-lutherska och den ortodoxa kyrkan har en särställning. När frågan studeras med religionssociologiska indikatorer – till exempel prästutbildning vid universitet samt olika ritualer i öppnandet av riksmötet och vid Försvarmakten – är förbindelserna mellan kyrka och stat närmare än i många andra västländer. Det tydligaste exemplet är bekant för gymnasie-eleverna. När religionsfrihetslagen reformerades 2003 höll man kvar modellen, enligt vilken den som önskar undervisning som avviker från majoritetens undervisning måste uppge sitt religiösa samfund.

Samtidigt är Finland en mycket högtstående rättsstat, där den offentliga makten har genuina ambitioner att inte diskriminera någon på grund av religion. Formuleringen av uppgiften gör det också naturligt att relatera till ärendets framtid. Antalet medlemmar i den evangelisk-lutherska kyrkan har minskat och kyrkan företräder numera halva snarare än hela folket. Detta syns i att den offentliga makten intagit en neutral ståndpunkt i många frågor, allt från affärernas öppettider till den könsneutrala äktenskapslagen. Utvecklingen kommer knappast att avstanna och kan rätt snart märkas också i skolorna.

I ett 1-poängssvar kan examinanden bedöma, till exempel utgående från sina egna erfarenheter av att få undervisning i åskådningsämnen, att det förekommit problem med att uppfylla kravet.

I ett svar värt 2–3 poäng kan examinanden bedöma situationen på ett mångsidigt sätt. Det är eventuellt lättast att presentera bedömningen så att den blickar mot framtiden, men även en behandling som slutar i nutid kan räcka till för fulla poäng.

Uppgift +9

I grunderna för läroplanen ansluter sig frågan på ett mångsidigt sätt till kursen Det kulturella arvet och identiteten (ET4) samt i fråga om moment b) även till kurserna Ett gott liv (LK1 och Individ och samhället (LK3). Uppgiften syftar till att examinanden ska diskutera om det finns sådana kulturella eller värderelaterade faktorer som är nödvändiga att känna till för att man ska kunna leva tillsammans.

a)

Grundläggande drag i den finländska kulturen kan analyseras genom den förhållandevis homogena majoritetsbefolkningen eller genom olika minoriteter (se uppgift 4). Det är också möjligt att bedöma den traditionella listan över hur den finländska identiteten tar sig uttryck till exempel i konsten (Kalevala, Sibelius, Gallen-Kallela, Aalto, mumintrollen och Lordi), i historien (Mannerheim, vinterkriget, Kekkonen och Nokia) eller i idrott (ishockey-VM 1995 och 2011 samt skidåkning, backhoppning, spjutkastning och långdistanslöpning). Det väsentliga är att diskutera vad listor av denna typ grundar sig på. Representerar de till exempel gemensamma kulturella drag, och vilka kunde de i så fall vara? Vidare kan examinanden dryfta den fåordiga och rättframma samtalskulturen, det nära naturförhållandet och den rätt höga toleransen för ensamhet. Man kan också gå in på vad som förenar ett Finland från olika tidsperioder – 1800-talets nationella väckelse, 1900-talets början präglad av självständigheten och kriget, 1900-talets senare hälft som utmärktes av en växande levnadsstandard och välfärdsstaten samt 2000-talets Finland.

I ett 1-poängssvar kan examinanden ange några traditioner som hör till den finländska kulturen och diskutera på ett sätt som visar på någon form av förståelse av det finländska och kulturen som begrepp.

I ett berömligt svar beskriver examinanden på ett mångsidigt sätt flera drag och utvecklingslinjer i den finländska kulturen och diskuterar på ett följdriktigt och motiverat sätt vad i dem som är väsentligt att känna till för att man ska klara sig i den finländska kulturen.

b)

Frågan om värden rör samhällets gemensamma, delade värdegrund. I detta sammanhang kunde en naturlig utgångspunkt därför vara allmänna värden förknippade till exempel med demokrati och fred samt människovärdet. Vidare är det i denna kontext motiverat att behandla olika värden som hänger samman med mötet mellan olika kulturer, såsom likvärdighet och kulturell mångfald. Examinanden kan också diskutera värden som står högt i kurs särskilt i Finland, såsom laglydighet och ärlighet.

I ett 1-poängssvar är examinanden på något sätt medveten om att ett fungerande samhälle kräver vissa delade värden och lägger fram några förslag på sådana värden.

I ett berömligt svar specificerar examinanden vilka grundläggande värden varje finsk medborgare bör godkänna för att vårt samhälle ska fungera. Ämnet avhandlas mångsidigt och examinanden analyserar det ur ett samfunds- och samhällsperspektiv i allmänhet och det ur det finländska samhällets perspektiv i synnerhet.

c)

Det är motiverat att tänka att man inte egentligen behöver känna till någon enskild kulturs drag eller värden eller att man ska vara bekant med grunddragen i de största invandrargruppernas, till exempel ryssarnas och muslimernas, kulturer. I vilket fall som helst behövs det en sådan allmänbildning om kulturer att man kan förstå deras olikhet och mångfald. Det är bra att veta till exempel att samfundet kan ha stor betydelse i förhållande till individen i många invandrarkulturer, att familjebegreppet ofta är mer omfattande än den finländska kärnfamiljen och att inställningen till kön och sexuella läggningar kan avvika från de flesta majoritetsfinländares uppfattningar.

I ett 1-poängssvar lägger examinanden fram på något sätt fungerande krav på vad majoritetsfinländare bör veta om olika invandrargruppers kulturer och värden.

I ett berömvärt svar diskuterar examinanden frågan på ett mångsidigt och följdriktigt sätt.

Uppgift +10

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften särskilt till punkten "människan som en social varelse, växelverkan mellan individerna och gemenskapen, det privata och det offentliga" i kursen Individ och samhället (LK3). Även punkterna "skolan, medierna och konsten som skapare och förmedlare av världsbilden" och "omvälvningar och brytningar i den västerländska världsbilden" i kursen Världsbilden (LK2) hör samman med uppgiften.

Med medierna, det vill säga medierna för masskommunikation, kan man förmedla upprepade budskap till stora massor. Formerna för kommunikation beror på teknologin. För det äldsta mediet, det vill säga tidningspressen, behövs boktryckningskonst. Följande generation av medier – film, radio och television – förutsätter teknik för att ta upp och sända audiovisuellt material. I dessa traditionella medier är skillnaden klar mellan producenterna och mottagarna av information. Med sociala medier avses nya, interaktiva medier som möjliggörs av internet. Utöver att ta emot information har användarna möjlighet att vara aktiva kommunikatörer och innehållsproducenter. När teknologin går framåt utvecklas de sociala medierna ytterst snabbt. I dem ingår tjänster, olika internetforum och sociala nätverkstjänster samt kombinationer av dessa, för att dela och ofta även producera material av olika slag, till exempel nyheter, texter, bilder, videor osv.

Gemenskapen på sociala medier är förknippad med att kommunikationen sker i realtid. Olika inlägg samlar fort och lätt gillande eller ogillande ställningstaganden. Dessa kommentartrådar kan i sig mycket snabbt bli till betydande händelser, så kallade klickstormar. I dag är en uppståndelse av detta slag på sociala medier en nyhet också i traditionella medier.

a)

När det handlar om lynchning är klickstormen präglad av hetsiga känslor av klander och kritik. Protesterna och misstycket antar formen av en show i realtid, där verkligheten är mer intressant än sagan. Deltagarna medverkar med sin egen insats i en bestraffningsteater. På tiden före det moderna rätts- och fängelseväsendet var rannsakingen och straffandet av förbrytare förknippat med liknande betydande "underhållningselement". Tortyr, skampålar och avrättningar gav vanligt folk något att stå och gapa åt. Skådespelet framhävde också makthavarens välde och väckte rädsla hos motståndarna. Jihadistorganisationen IS (Islamiska staten) har laddat upp traditionell skrämselfpropaganda av samma typ på nätet.

I klickstormens dom föds en "medborgarnas rättsskipning" – ett förfarande där deltagarna själva delar den bestraffningsmakt som av tradition tillhörde kungen. I dramats och maktens berusning lyser rättsstatens principer och lagparagrafer med sin frånvaro. Inga rättslärda tillfrågas om åsikter och den dömda har ingen möjlighet att överklaga. De yrkesetiska principerna för journalisterna spelar ingen roll och Opinionsnämnden för massmedier får inte uttala sig. Det uppstår lätt en lynchstämning, där straffanspråken kan vara både ogrundade och mycket orimliga.

I ett 1-poängssvar reflekterar examinandan över olika aspekter på domar på sociala medier och visar att hen förstår egenskaper och problem i anslutning till dem.

I ett berömligt svar analyserar examinandan på ett mångsidigt och följdriktigt sätt aspekter på sociala medier och domar som utdelas på dem.

b)

De sociala mediernas inverkan på livsåskådningen varierar från person till person. Hos de flesta unga är denna inverkan ändå betydande. I ljuset av utdraget kommer beroenden i fråga om sociala medier och fenomen som hänger samman med kanske inte i centrum av resonemanget. De är ändå en viktig åskådningssammanhängande faktor som hänger samman med sociala medier.

En av fördelarna med sociala medier är friheten. När alla kan producera innehåll är det mycket svårare att utöva censur än i traditionella medier. Ett kollektivt ställningstagande på sociala medier kan därmed jämna ut det övriga samhällets felgrepp. Förvisso har de som generellt har en stark ställning i samhället vanligen det också på sociala medier. I vilket fall som helst breddar de sociala medierna i allmänhet på ett avgörande sätt tillgången till information för den enskilda människan. Det är givetvis möjligt att bara hålla sig till likasinnade men för de flesta konsumenterna av sociala medier och för deras livsåskådning innebär dessa mediernas utbud ett betydande tillskott av information. Detta vidgar världsbilden och livsåskådningen.

Ett annat viktigt drag i de sociala medierna är gemenskapen. Dessa medier gör det möjligt att bilda nya slags forum, där människor som är avvikande i sin egen omgivning kan finna varandra. Samtidigt befrias umgänget från de sedvanliga begränsningarna som rör tid och rum.

Sociala medier kan också ha olika negativa verkningar. I kontexten för utdraget framträder mediernas möjlighet att underblåsa människans hämndbegär, elakhet och skadeglädje, i synnerhet om det är möjligt att kommentera anonymt under signatur. Det här kan kanske vara ett sätt att avreagera negativa känslor men det är knappast bra om det inte finns andra sammanhang än de sociala medierna för att behandla dem. Människors traditionella sociala instinkter har utvecklats i social växelverkan ansikte mot ansikte. Därför förmår människor reglera sig själv och sina känslouttryck. Av varandra får de ett bättre stöd än på sociala medier när det gäller att förhålla sig konstruktivt till tråkiga samhällsfenomen.

I ett 1-poängssvar lägger examinandena fram olika exempel på hur sociala medier har påverkat den egna livsåskådningen. Detta kan vara en synnerligen personlig bedömning.

I ett berömligt svar presenterar examinandena en mångsidig och följdriktig bedömning av de sociala mediernas inverkan på den egna livsåskådningen. Utgångspunkten för redogörelsen kan vara personlig men den ska även beakta mer allmänna aspekter.

c)

Sociala medier kan fungera som en form för social växelverkan och ett medel för att samla information men de räcker knappast som grund för en människa att skapa sig en förnuftig och balanserad livsåskådning. Diskussioner på sociala medier baserar sig ofta en bild av världen skapad av andra medier, som även den är ett resultat av vissa val och ger bara ett perspektiv på det som behandlas. Därför ska individen gärna vara kritisk till alla medier. Det är möjligt när hen har en tillräckligt bred allmänbildning och förmåga att själv inhämta kunskap om det som gäller.

På de olika sektorerna i moderna samhällen, inklusive sociala medier, verkar en mycket stor mängd människor. Det är svårt att föreställa sig att det med tanke på ett gott liv vore konstruktivt att agera enbart utgående från sociala instinkter. Rättsstatens principer – till exempel att en människa är oskyldig tills motsatsen har bevisats – hör till mänsklighetens stora vinningar, och det är med säkerhet farligt att avstå från dem. Trots detta är det inte lätt att komma med förslag på vad som borde göras för att rätta till problemet. Restriktioner är knappast en förnuftig lösning och därför får uppfostran och undervisning axla ett stort ansvar.

I ett 1-poängssvar diskuterar examinanden olika aspekter på aktivitet på sociala medier ur det goda livets perspektiv.

I ett berömligt svar dryftar examinanden på ett mångsidigt och konsekvent sätt olika aspekter på aktivitet på sociala medier och ett gott liv, i synnerhet ur infallsvinkeln hur man kan förhindra att äventyra det goda livet.